
عزیزی، حسین، ۱۳۴۹ -

انديشه اسلامي (۲) / حسين عزیزی، علی غفارزاده؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم
رهبري در دانشگاهها، مرکز برنامه ریزی و تدوین متون درسی. - قم: دفتر نشر
معارف، ۱۳۸۶.

۲۶۴ ص. - (مجموعه معارف: ۱۷) ۱۵۰۰۰ ریال ۴ - ۸۹ - ۸۵۲۳ - ۹۶۴ ISBN:

کتابنامه: ص. ۲۵۷ - ۲۶۴؛ همچنین بصورت زیر نویس

۱ - اسلام - مجموعه ها. ۲ - اسلام - مسایل متفرقه. ۳ - اسلام - عقاید.

الف - غفارزاده، علی، ۱۳۴۰ - نویسنده همکار ب - نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در
دانشگاهها، مرکز برنامه ریزی و تدوین متون درسی، گردآورنده ج - عنوان

۸ الف ۴ / ۴ / ۴ BP

اندیشه اسلامی ۲

حسین عزیزی

علی غفارزاده

مجموعه معارف

۱۷

انذیثه اسلامی ۲

مؤلفان: حسین عزیزی و علی غفارزاده
تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها
مرکز برنامه ریزی و تدوین متون درسی
ویراستار: رضا مصطفوی
ناشر: دفتر نشر معارف
چاپ: یکم، تابستان ۱۳۸۲ / ۳۰۰۰ نسخه
بها: ۱۵۰۰ تومان

شابک: ۴-۸۹-۸۵۲۳-۹۶۴

کلیه حقوق محفوظه است

با قدراتی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

رئیس مرکز تدوین: دکتر ابراهیم کلانتری: مدیر پژوهش: غلامحسین گرامی: مدیر گروه مباحث فقهی اسلام: غلامحسین گرامی:
کارشناسان آرایشی: دکتر عبدالصمد خسروی، دکتر محمد محمدزایی: مدیر اجرایی مرکز: علی احمد عنبروی: مدیر تدوین: پرواز
محمودزاده: پیازیمانی نهایی: پرواز محمودزاده، مصطفی رفیعیان: صفحه آرای: سیدمحمد محمدی: اصلاحات حروف و نگارش: سیدمحمد
طباطبایی نیک: نمونه خوانی: منصوره سادات طباطبایی: ۱۰: تدبیر: مسئول سایت اینترنت: سیدعلیرضا آلایی:
مدیر تولید و نشر: عباس ناسپان: مدیر توزیع: محمدعلی انویان

مراکز پخش

قم: ۱. خیابان شهید کرچه ۳۶، شماره ۵، تلفن و نمابر ۷۷۹۶۶۱۶. ۲. خیابان شهید روبرو، دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۲۵۱، نمابر ۷۷۴۲۷۵۷.
تهران: خیابان انقلاب اسلامی، چهارده کالج، شماره ۷۹۹، تلفن ۱۸۹۱۱۲۱۲، نمابر ۸۸۰۹۱۸۶.
نشانی الکترونیک: E-mail: nashremaaref@yahoo.com، پایگاه اینترنت: www.nashremaaref.com

سخن مرکز

مباحث دین‌شناسی از ضروری‌ترین بحث‌هایی است که با جوانب مختلف زندگی انسان ارتباط می‌یابد. بدین روی مسائل گوناگونی در حوزه‌های دین‌شناسی قابل طرح است که چنانچه بخواهیم به نام آنها بسنده کنیم فهرست طولانی‌ای از این مباحث را در پیش روی خود خواهیم داشت. امروزه بحث‌های مربوط به حوزه دین‌پژوهی آنقدر گسترش یافته که موجب پیدایش رشته‌های مختلف و جدید آکادمیک گشته است. توسعه شبهات از سویی و عطش روزافزون انسان معاصر برای درک حقایق و معنویات از سوی دیگر از جمله علل این توسعه می‌باشد.

با توجه به پیشرفت ارتباطات در دوران معاصر، بحث و پرسش‌های اعتقادی به محدوده جغرافیایی خاصی محدود نمی‌شود و انسان مدرن به ویژه دانشجویان و دانشگاهیان خواه ناخواه با این‌گونه مباحث ارتباط دارند.

یکی از ابزارهای مهم برای برخورد مناسب با چنین فضایی، تعمیق باورهای دینی از

طریق مطالعه و کنکاش عقلی و نقلی است. اندیشمندان مسلمان نیز همواره با آغوشی باز از پرسش‌های اساسی که دربارهٔ دین وجود داشته استقبال کرده و با اتکا به فرهنگ غنی اسلام، آنها را بررسی نموده و پاسخ گفته‌اند و همین امر موجب رشد و بالندگی این علوم در جهان اسلام گشته است.

از آن‌جا که کتاب اندیشه اسلامی (۲) به عنوان متن آموزشی و براساس سرفصل جدید مصوب این درس تدوین یافته است در حجم محدودی به بخشی از این مباحث پرداخته است. کتاب حاضر با توجه به سرفصل این درس و با نگاهی به مسایل جدید کلامی به توصیف، تبیین و اثبات دین، پیامبری، اسلام، امامت و ولایت فقیه می‌پردازد و مطالب پیش‌گفته را با تکیه بر عقل، وحی و فطرت بر می‌رسد.

این کتاب حاصل تلاش اساتید گرانقدر حجج اسلام آقایان حسین عزیزی و علی شفاورزاده، اعضای هیئت علمی دانشگاه اصفهان، می‌باشد. این مرکز ضمن سپاس و قدردانی فراوان از مؤلفان محترم و همه کسانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند چشم به راه نظرات، پیشنهادات و انتقادات صاحب‌نظران، استادان و دانشجویان عزیز است.

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها

مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی

گروه میانی نظری اسلام

فهرست مطالب

۵	سخن مرکز
۱۵	مقدمه

بخش یکم: کلیات

۲۴ - ۲۵

۳۷	تعریف دین
۳۸	تعریف عام
۳۸	تعریف خاص
۳۹	تعریف اخص
۳۹	روش تحقیق در مبانی دین
۳۹	۱. روش عقلی
۴۱	۲. روش عرفانی
۴۲	۳. روش نقلی
۴۳	۴. روش ترکیبی

بخش دوم: وحی و پیامبری

۳۵ - ۱۶۶

۱۷	۱. ضرورت نبوت.....
۲۷	مقلعه.....
۲۸	معنا و مفهوم پیامبر.....
۳۹	معنا و مفهوم وحی.....
۴۰	معنای لغوی وحی.....
۴۰	وحی در قرآن.....
۴۰	۱. اشاره پنهانی.....
۴۱	۲. هدایت غریزی.....
۴۱	۳. الهام.....
۴۲	۴. وحی رسالی یا تشریمی.....
۴۴	۱. وحی مستقیم.....
۴۴	۲. ایجاد صوت از پشت حجاب.....
۴۴	۳. القای وحی به وسیله فرشته.....
۴۶	ضرورت وحی و پیامبری.....
۴۷	۱. صفات خداوند.....
۴۸	۲. جاودانگی انسان.....
۴۷	مقدمات برهان.....
۵۰	محدودیت‌های عقل بشری.....
۵۲	نتیجه‌گیری.....
۵۲	شیبهات منکران بعثت پیامبران.....
۵۵	۲. رابطه علم و دین.....
۵۷	زمینه‌های تاریخی تعارض علم و دین.....
۵۸	ملاحظات.....
۶۱	نظریه تمایز علم و دین.....

۶۲	الف) استقلال در زبان
۶۴	ب) استقلال و تمایز در روش و موضوع
۶۵	تعامل علم و دین
۶۸	اصل تعامل و تعارض‌های احتمالی
۷۰	۳. قرآن، اعجاز و مصونیت آن از تحریف
۷۰	مقدمه
۷۲	۱. دلایل از سوی خدا بودن قرآن
۷۲	الف) فصاحت و بلاغت و نظم قرآن
۷۶	ب) اُمی بودن پیامبر
۷۷	ج) همانندی آیات
۷۸	ویژگیهای انسان
۷۹	ویژگیهای قرآن
۸۱	۲. مصونیت قرآن از تحریف
۸۱	منا و مفهوم تحریف
۸۲	شواهد تاریخی مصونیت قرآن
۸۳	دلایل روایی مصونیت قرآن
۸۳	دلایل قرآنی عدم تحریف
۸۳	الف) آیات تحدی
۸۳	ب) اوصاف قرآن
۸۴	ج) ضمانت الاهی
۸۵	۴. خاتمیت
۸۹	خاتمیت در قرآن
۹۰	خاتمیت در احادیث
۹۱	مبانی ختم نبوت
۹۱	۱. جهانی بودن و جاودانگی دین اسلام
۹۲	۲. جامعیت دین اسلام

۳. مراتب دین ۹۳
- فلسفه و حکمت ختم نبوت تبلیغی ۹۵
- فلسفه و حکمت ختم نبوت تشریحی ۹۷
۱. اسلام و مقتضیات زمان ۹۷
- هماهنگی یا عدم هماهنگی با مقتضیات زمان ۹۸
۲. ویژگیهای سیستم قانونگذاری در اسلام و عناصر پویایی آن ۱۰۱
- الف) ورود عقل در حریم قانونگذاری ۱۰۱
- ب) اجتهاد قوه محرکه اسلام ۱۰۲
- ج) مبتنی بودن احکام اسلامی بر مصالح و مفاسد واقعی ۱۰۳
- د) توجه به احکام اولی و ثانوی ۱۰۳
- ه) عدم توجه به شکل و صورت ظاهری زندگی ۱۰۵
- و) قوانین کنترل کننده ۱۰۶
- ز) اختیارات حکومت اسلامی ۱۰۷
۵. قلمرو دین ۱۰۹
- روش شناسی موضوع ۱۰۹
۱. روش برون دینی ۱۰۹
۲. روش درون دینی ۱۱۱
- سکولاریسم ۱۱۱
- علل و عوامل ظهور سکولاریسم ۱۱۳
۱. محتوای متون دینی موجود ۱۱۳
۲. فقدان قوانین اجتماعی و حکومتی در مسیحیت ۱۱۵
۳. فساد مالی و اخلاقی در دستگاه کلیسا ۱۱۶
۴. جزمیت، مصونیت و خشونت کلیسا ۱۱۶
۵. جنبش اصلاح دینی ۱۱۷
- قلمرو دین اسلام ۱۱۸
- هدف بعثت پیامبران و تفسیرهای گوناگون از آن ۱۱۹

۱۱۹	۱. تفسیر دنیاگرایانه دعوت پیامبران
۱۲۱	۲. تفسیر آخرت‌گرایانه دعوت پیامبران
۱۲۲	۳. تفسیر جامع‌گرایانه دعوت پیامبران
۱۲۳	دلایل نظریه جامع‌گرا
۱۲۴	الف) دلایل برون دینی
۱۲۵	ب) دلایل درون دینی
۱۲۵	۱. اهداف پیامبران در قرآن
۱۲۵	۱-۱. دعوت به پرستش خدا و توحید
۱۲۶	۱-۲. دعوت به معاد
۱۲۶	۱-۳. تعلیم و تربیت
۱۲۶	۱-۴. دعوت به تزکیه و تقوا
۱۲۷	۱-۵. آزادی انسان
۱۲۷	۱-۶. عدالت اجتماعی
۱۲۸	۱-۷. اصلاح جامعه و مبارزه با مفاسد اجتماعی
۱۲۹	۲. سیره عملی پیامبر اسلام
۱۳۰	۳. جامعیت دین
۱۳۴	۴. مهدویت و احیای دین
۱۳۵	۶. تعدد ادیان
۱۳۶	دین یا ادیان
۱۳۷	وظیفه ما درباره ادیان اسمانی
۱۴۱	رویکردهای مختلف درباره ادیان
۱۴۱	۱. حصرگرایی
۱۴۳	دلایل انحصارگرایان
۱۴۳	۱. معرفت و ایمان
۱۴۴	نقد و بررسی دلیل اول
۱۴۳	۲. فیض و رستگاری

۱۳۳	نقد و بررسی دلیل دوم.....
۱۳۴	انحصارگرایی و ظلم و نامعقولیت.....
۱۳۶	۲. کثرت‌گرایی.....
۱۳۷	کثرت‌گرایی چیست؟.....
۱۳۸	هیکه، بنیان‌گذار کثرت‌گرایی دینی.....
۱۳۸	جهان، ادراک، زبان.....
۱۳۹	دلایل کثرت‌گرایان.....
۱۵۱	نقد کثرت‌گرایی.....
۱۵۱	۱. تجربه و تفسیر.....
۱۵۵	۲. هدایت‌گری خداوند و هدایت‌یافتگی انسانها.....
۱۵۷	۳. تنوع فهم متون مقدس.....
۱۵۸	۳. شمول‌گرایی.....
۱۵۹	صورت‌های مختلف شمول‌گرایی.....
۱۵۹	۱. شمول عفو.....
۱۵۹	۲. شمول به دلیل حقایق.....
۱۶۰	۳. شمول کفار.....
۱۶۰	۴. نسبت در بهره‌مندی از حقیقت.....
۱۶۲	عقید بودن دعوت دینی.....
۱۶۳	گزینش در میان ادیان.....

بخش سوم: امامت و رهبری

۱۶۷ - ۲۰۸

۱۶۹	کلیات.....
۱۶۹	مقدمه.....
۱۷۱	چیستی و حقیقت امامت.....
۱۷۳	تفاوت شیعه و سنی در تعریف امامت.....

۱۷۳	تعیین امام
۱۷۵	۱. امامت از دیدگاه عقل
۱۷۶	مرجعیت علمی امام
۱۷۹	مرجعیت سیاسی امام
۱۸۳	۲. امامت از دیدگاه نقل
۱۸۳	قرآن کریم
۱۸۵	سنت پیامبر
۱۸۵	حدیث تقلید
۱۸۶	حدیث غدیر
۱۸۹	حدیث منزلت
۱۹۱	حدیث اثنا عشر خلیفه
۱۹۵	۳. مهدی موعود(عج)
۱۹۵	مبانی مهدویت
۱۹۶	۱. بشارت ادیان پیش از اسلام
۱۹۶	آیین یهود
۱۹۷	آیین هندو
۱۹۷	آیین بودا
۱۹۷	آیین زرتشت
۱۹۸	یونان باستان
۱۹۸	آیین مسیح
۱۹۹	۲. بشارت قرآن کریم
۲۰۰	۳. فلسفه خلقت و بعثت
۲۰۲	موعود اسلام
۲۰۳	غیبت مهدی (عج)
۲۰۴	طول عمر مهدی(عج)
۲۰۷	راز غیبت مهدی موعود(عج)

بخش چهارم: مرجعیت و ولایت در عصر غیبت

۲۵۰ - ۲۰۹

۲۱۱	۱. تاریخچه و مبانی ولایت فقیه.....
۲۱۱	مقدمه.....
۲۱۳	تکلیف امت در عصر غیبت.....
۲۱۳	ضرورت نصب جانشینی از سوی امام معصوم.....
۲۱۵	تاریخچه تئوری ولایت و مرجعیت فقیهان.....
۲۱۸	نظریه ولایت از نیمه دوم سده نخستین تا آغاز غیبت.....
۲۲۱	ولایت و مرجعیت فقهاء در عصر غیبت.....
۲۲۶	ولایت چیست؟.....
۲۲۸	فقیه کیست؟.....
۲۳۰	دلایل عقلی ولایت فقیه.....
۲۳۲	دلایل نقلی ولایت فقیه.....
۲۳۶	۲. ولایت مطلقه فقیه.....
۲۳۷	نصور نادرست از ولایت مطلقه.....
۲۳۸	تفسیر درست ولایت مطلقه فقیه.....
۲۴۳	ولایت مطلقه از نگاه عقل و نقل.....
۲۴۴	۳. مشروعیت ولایت فقیه.....
۲۴۵	منشأ مشروعیت حکومت.....
۲۴۷	مشروعیت ولایت و حکومت فقیه.....
۲۴۸	مبانی نظریه انتصاب.....
۲۵۰	جایگاه مردم در نظام ولایی.....
۲۵۳	حکومت دینی و دموکراسی.....

مقدمه

در عصر ما انسان از نظر دستیابی به سازویرگ زندگی، به مرحله پرشکوهی رسیده است. اکتشافات و نوآوریهای بی‌شمار برایش امکاناتی فراهم کرده که پیش از این در نظرش افسانه می‌نمود. بسیاری از ناشدنیها را برای او شدنی کرده‌اند. امواج صوتی و تصویری در یک چشم به هم زدن صدا و تصویر او را به دورترین نقطه جهان می‌رسانند. هواپیما پهنة فضا را مسخر او کرده، به آسانی و برق‌آسا از این سوی جهان به سوی دیگر پرواز می‌کند؛ آسان‌تر سبک‌بال‌تر و دور‌پروازتر از آنچه در افسانه‌ها در باره سیم‌رخ شنیده بود.

کیهان‌نوردها پای انسان را به کرات آسمانی گسترده‌اند و اینک از سفر به ماه و کرات آسمانی دیگر چنان ساده دم می‌زند که از رفتن از این شهر به شهر دیگر.

دامنه نوآوریهای علمی و صنعتی در عصر پیشرفته (مدرنیته) آن‌قدر گسترش یافته که به شمار آوردن آنها بسی دشوار است. گویی طبیعت از نگهداری رازهای هزاران ساله خود به ستوه آمده و پرآن شده که یکباره مهر از دهان بردارد و این رازهای بی‌شمار را در زمانی کوتاه‌تر به انسان قرن ما بازگوید. از این‌رو برخی صاحب‌نظران میزان پیشرفت بشر در

دهه‌های نخست سده بیستم را برابر و یا بیشتر از گذشته او می‌دانند و این در صورتی است که شتاب توسعه صنعتی و اقتصادی و اطلاعاتی دهه‌های پایانی این قرن با نیمه نخست آن قابل مقایسه نیست.

در پرتو این آشنایی فراگیر با طبیعت و نوآوریهای شگرف در جهت مهار کردن نیروهای طبیعی و بهره‌گیری از آنهاست که انسان عصر ما به اوج رفاه مادی رسیده و عرصه زمینی را برای خود بسان کاخی یا شکوه درآورده است؛ بدان امید که آسوده و شادکام و خوشبخت زندگی کند و به سعادت که همواره در آرزوی آن بوده برسد و بهشت موعود پیامبران را بر روی همین زمین به مدد علوم جدید^۱ و فناوری و خرد انسانی بسازد.

اما تمدن مادی امروز در کنار گره‌گشاییهای بس ارزنده که از زندگی بشر کرده و تواناییهای خیره‌کننده که در مهار طبیعت به او داده، در زمینه افزون‌خواهی مادی، آن‌قدر فلسفه و تئوری یافته که انسان عصر ما را به صورت جانوری حریص درآورده است که شب و روزش در غم تولید و مصرف و افزایش آن می‌گذرد و به چیزی جز آن نمی‌اندیشد؛ بلکه بر این باور است که پرداختن به مفاهیم آرمانی و هدف غایی، باعث کند شدن چرخه توسعه و پیشرفت می‌شود.^۲

مدرنیسم و تجددگرایی، بعد نگرشی و جهان‌بینی عصر تجدد است که اصول و مؤلفه‌هایی چون امانیسم (انسان محوری)، فرد محوری، عقل گرایی، آزادی‌خواهی، سودمحوری، مادی‌گرایی، دنیوی‌گرایی را در خود جای می‌دهد. از این مقوله‌ها به عنوان بعد فکری و فرهنگی عصر نوین یاد می‌شود و به اصطلاح، وجه نرم‌افزاری تمدن عصر جدید را برعهده دارد.

فلسفه‌های تجدد و نوگرایی، چنان در مغز و دل انسان عصر ما ریشه دوانده که او را به

1. sciences

۲. عبدالرسول مشکات، انسان، زندگی، خوشبختی، (چاپ نشده).

صورت ماشین جاننداری درآورده که همواره در پی نهیة قوت لایموت و یایدستیابی به زندگی مجهّز و لوکس تر است و این وضع تا آنجا پیش رفته که زندگی بیشتر انسانهای زمان ما از هر معنا و مفهوم ایده‌آل و ارزشمند دیگر تقریباً تهی شده است.

انسانی که یک روز کرامت خود را در آزادی و آزادگی می‌یافت و در این راه جان خود را فدا می‌کرد، اینک برده‌شادکام شرکتهای غول‌آسای تولید و توزیع شده و هم آرمانهای خود را به پای بتهای مدرن قربانی کرده است و در تصاحب نیازمندیهای فزاینده مصرفی خویش، سر از پانوشناخته و چنان آزمندانه می‌کوشد که در این راه سلامت جسمی و روانی خود را فدا کند و در گامی دیگر، همه ارزشهای عالی و اخلاقی انسان به کنار نهاده شده و تنها در حدود ملاحظات مادی و کسب سود بیشتر اعتبار می‌یابد.^۱

آنچه مایه امید است اینکه از گوشه و کنار جهان نوین و پیشرفته، آواهای تازه‌ای برخاسته است و مدتی است زبان و قلم فرهیختگان و واکنشهای رفتاری جوانان عصر ما این فریاد را سر داده که ما در درون این ساختمان پر شکوه و دلربا، زندگی را پوچ و بی معنا می‌یابیم.

چندین دهه است که عرصه‌های گوناگون مدرنیته و تجدد با نقدهای جدی اندیشمندان مواجه شده و چنین به نظر می‌رسد که ساختهای گوناگون بحران تکنولوژی، در میان آگاهان، قبول عام یافته است.

امروزه انسان متمدن از چیزهایی احساس ترس و هراس می‌کند که در قرن پیش، از آنها ناآگاه بود. در قرن گذشته (دوران اوج مدرنیته) انسان بر این باور بود که در جهانی زندگی می‌کند که هیچ مانعی بر سر راه پیشرفت پدید نمی‌آید. اکنون انسان جدید در جهانی زندگی می‌کند که همه عناصر ایمنی‌بخش و اطمینان‌آور دستخوش تزلزل شده است که چه بسا موجب تغییرات غیرمنتظره و باور نکردنی در زندگانی انسانی شود.^۲

۱. رک: همان، ص ۲۷.

۲. همان، ص ۱۸.

انسان باهوش و از افسون رفاه مادی رهیده جهان جدید، آشکارا می‌بیند که هر چند بشر قرن‌هاست کوشیده است تا ساز و برگ هر چه بیشتری برای بهتر زیستن خود فراهم آورد، ولی اینک در بزرگ‌ترین و پرشکوه‌ترین معبد های تولید و صنعت، از کرامت واقعی انسان و انتخاب آزادی واقعی او جز الفاظ و شعارها چیزی نمانده است.

انسان معاصر با اصرار فراوان می‌خواهد بداند برای چه زندگی می‌کند؟ این به خود آمدن به رغم پندارهای ناصواب بدبینان و آواهایی که از آن برمی‌خیزد، طلیعة خودآگاهی خوش‌یمن و پربرکتی برای بشریت است و می‌تواند به خودانگیختگی پرنمری بینجامد که دیگر تکامل ابزاری را به جای تکامل انسانی نگیرد و با شناختی ژرف‌تر، هدف واقعی و انسانی خویش را بازشناسد و این، طلیعة فروپاشی اصول و مبانی جزمی مدرنیسم و فلسفه تجدد است و برخی آن را شاخصه اصلی عصر پست مدرن می‌دانند.^۱

فرآن کریم بر این اصل تکیه دارد که حیات مادی انسانی با همه شکوه و زیبایی و جلوه و عیش و نوش، در صورتی که از هدفی درخور انسان، یعنی ایمان و معنویت خالی باشد، پوچ و بی‌محتواست و انسان وابسته به آن، زیانکار و تلاشهایش بیهوده و بی‌حاصل است.

«تلاش آنان [خدا ناپاوران] چون سرابی در بیابانی صاف است که انسان لب تشنه، آن را آب پندارد، اما همین که پیش می‌رود، چیزی نمی‌بیند و [سرانجام] تنها خدا را می‌یابد که تمام و کمال به حسابش می‌رسد و خدا سریع الحساب است. یا چون ظالمی در دریایی ژرف که امواج به هم انباشته آن را پوشیده و بر فراز آن ابری تیره برآمده است. همه جا تاریک، تاریکی بر تاریکی، چنان ناپیدا که حتی اگر دست از گریبان خویش برآورد آن را نتواند دید. آری کسی که خدا بر راهش پرتوی نیفتد، هیچ پرتو روشنگری فراوان خویش ندارد»^۲

این همان رازی است که پس از پیشرفتهای شگرف علمی و صنعتی و توسعه روزافزون

۱. همان، ص ۱۹.

۲. نور (۲۲): ۳۹ و ۴۰.

زندگی مادی برای هوشمندان جهان بسی آشکار گردیده است و قرآن کریم، راز این حیرت و بیهودگی را رخت برپشتن ایمان از متن زندگی انسان می‌داند.^۱ انسان مادی ممکن است بر اساس سنت لایزال الهی، تا سرحدّ اعلی پیشرفت کند، اما در آن سوی بهرهمندیها و در اوج تکامل ابزاری، از چیزی که واقعاً معنا و مقصد نهایی این بهرهمندیها باشد، محروم بماند.

«هر کس تنها زندگی دنیا و تجمل و زیور آن را بجوید، آنان را کم و بیش بدین آرزوها خواهیم رساند و در این [عرصه زندگی] به بازده کار خود به تمام و کمال خواهند رسید، اما برای آنان در پایان، چیزی جز آتش و رنج نیست. سرانجام، کاخ عظیمی که ساخته‌اند فرومی‌ریزد و همه اعمالشان بر باد می‌رود.»^۲

بنابراین تنها در پرتو ایمان دینی ممکن است انسان عصر فضا با وجود برخوردار از وسایل، از بحران تکنولوژی برهد. حیات معقول انسانی، یعنی تکاپوی آگاهانه میان ازلیت و ابدیت کمال مطلق، در سایه ایمان دست یافتنی است.

دین، از آنجاکه جهان و انسان را زیر ربوبیت و مشیت خدای حکیم و دانا و توانا و مهربان می‌داند، آدمی را به جهان و آفرینش هستی، خوش‌بین می‌سازد و از آن روی که فرجام جهان را به سوی همان مبدئی می‌داند که نسبت به رفتار انسانها به غایت، دقیق و حسابگر است، دلهره و نگرانی نسبت به رفتار جهان را در برابر انسان برطرف می‌سازد و به جای آن آرامش خاطر و اطمینان می‌دهد و نیز او را به نتیجه تلاش خود امیدوار و دلگرم می‌کند.

ایمان دینی بیش از هر چیز، حق را محترم، عدالت را مقدس، دلها را به یکدیگر مهربان و اعتماد متقابل را میان افراد برقرار می‌سازد، تقوا و عفاف را تا عمق وجدان آدمی نفوذ می‌دهد، و انسانها را چون اعضای یک پیکر، به هم پیوند می‌زند و متحدشان می‌کند. ایمان دینی در انسان نیروی مقاومت می‌آفریند و تلخیها را شیرین می‌گرداند. انسان با

۱. حدید (۵۷): ۲۵.

۲. هود (۱۱): ۱۵ و ۱۶.

ایمان می‌داند که هر چیزی در جهان حساب معینی دارد. چهره مرگ در چشم او دگرگون می‌شود. از نظر او دیگر مرگ، نیستی و فنا نیست؛ انتقال از دنیای فانی و گذرا به جهان باقی و پایدار و از جهانی کوچک‌تر به جهانی بزرگ‌تر است.^۱ آری، ایمان همان چیزی است که مردم با آن زندگی می‌کنند. این همه، ره‌آورد پاسخگویی دین و ایمان دینی، به بنیادی‌ترین پرسشها و دغدغه‌های انسانی است که: از کجا آمده‌ام؟ به کجا می‌روم؟ برای چه آمده‌ام؟ می‌توان گفت تمامی این پرسشها با تحلیلی ساده به یک پرسش برمی‌گردد: من کیستم؟ و پیام نهایی این پرسش، سؤال از فلسفه آفرینش انسان است که با اندک تأملی به پرسش از فلسفه آفرینش جهان تعمیم می‌یابد. به عبارت دیگر، جهان آگاهی وجه دیگری از خود آگاهی فلسفی است و خود انسانی، بخشی از جهان هستی است که همواره با آن در تعامل است.

ما بر این باوریم که دین نه تنها پاسخگوی این پرسشهاست، بلکه خود، منظومه‌ای از تعالیم اعتقادی و عملی (اخلاق و تکالیف) است که در پاسخ به همین پرسشها و دغدغه‌ها با مشیت پروردگار جهان از راه وحی و پیامبری در اختیار انسان قرار گرفته است. هدایت و راهنمایی انسان نیز، حاصل همین آموزه‌ها و پاسخهاست که در شکل کتابهای آسمانی و به صورت دین مکتوب تجلی یافته است.

در جهان‌شناسی قرآن، تصور جهان بی‌وحی و نبوت، معلول جهل و خدا‌ناشناسی است: *وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ*.^۲ معنا و مفهوم این سخن آن است که وحی و پیامبری، شأنی از شئون خدا و فعلی از افعال اوست و در حقیقت، بحث در باره راه و راهنماشناسی، بحث از خدا و صفات و افعال او خواهد بود.

بنابراین، اعتقاد به وحی و نبوت، ریشه در نوعی بینش در باره خدا و جهان دارد. توضیح

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۲، ص ۴۲-۴۹.

۲. انعام (۶): ۹۱. آنان که گفتند: خداوند بر هیچ بشری چیزی نازل نکرده است. خداوند را سزاوار خداوندی‌اش نشناختند.

